

ZAKAR PÉTER^{ID}

Szilágyi Ferenc kolozsvári végnapjai

The Last Days of Ferenc Szilágyi in Kolozsvár. Our study summarizes the dismissal of Ferenc Szilágyi from the Reformed College of Kolozsvár in 1848. Szilágyi was a talented teacher and historian and also a conservative journalist who advocated liberal reforms within the Reformed Church. He was in conflict with both his students and his colleagues at the Cluj Reformed College before the revolution 1848. Szilágyi, caught between two fires, was removed from his post for reasons of church politics and politics, but it is characteristic that he even tried to reconcile with his radical opponents. After regaining political support in 1849, he reinstated himself, but despite his promises, he never returned to the cathedra in Kolozsvár.

Keywords: 1848 Revolution, Reformed Church, history of the press, conservatism, Main Consistory, Kolozsvár (Cluj), personal history, retaliation

Ifjabb Szilágyi Ferencnek (1797–1876), a kolozsvári református kollégium történelem–filológia szakos tanárának, lapszerkesztőnek, történésznek, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának a kolozsvári oktatói pályája 1848-ban véget ért. A református főkonzisztórium 1821. július 8-án választotta meg őt a kolozsvári református kollégium filológiai professzorának. Rögtön tanvezető tanár (*paedagogarcha*), majd 1823-tól 1835-ig jegyző volt. Tanárként gyakran konfliktusba került a diákokkal és tanártársaival is. Már 1833-ban „az illendőség mértékét túlhaladó” viszályba keveredett tanártársaival. 1834-ben a diákok kinevették és rendetlenkedtek az óráján. Az 1835/36-os tanévben latinul akarta megtartani a történelemóráit, mire a diákok fellázadtak, de a tanári kar elítélte a mozgalmukat. 1837-ben betegeskedett, mindazonáltal elérte, hogy egy diákot, aki megsértette, megbüntessenek. 1841-ben egyes tanártársait sátánoknak titulálta, akik félrevezetik a diákokat. Mivel Szilágyi többnyire azzal védekezett, hogy az atrocitások konzervatív politikai nézeteit tükröző újságírói, illetve lapszerkesztői tevékenységével függenek össze, és így ezen ügyekben nem az egyházi hatóságok az illetékesek, ezért 1845-ben a főkonzisztórium figyelmeztette, hogy mint hírlapszerkesztő professzori állása következtében a konzisztórium alá tartozik.¹

Jelen írásunkban a Szilágyi Ferenc elmozdításával, majd visszahelyezésével kapcsolatos eseményeket szeretnénk összefoglalni. Miután Szilágyi megismerkedett Jósika János fő-

^{ID} Egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történelmi Intézet, Modernkori Magyar Történelmi Tanszék (zakar.peter@szte.hu). ORCID: 0000-0002-0216-4266

¹ Adorjáni 2011, 714–718.

kormányzóval, egyre határozottabban támogatta a kormányt. A forradalmat megelőzően így egyre konzervatívabb és aulikusabb álláspontot képviselt. Állandó vitában állt az ellenzékkel és a Méhes Sámuel tanártársa által szerkesztett kolozsvári *Erdélyi Híradó*val, amely az ő álláspontjánál a politikai életben liberálisabb irányvonalat képviselt. Az erdélyi konzervatívok 1841 elején új lapot indítottak Méhes lapjának ellensúlyozására, a *Mult és Jelen*, amelynek szerkesztésére Szilágyit kérték fel. A dologban volt még egy csavar, tudniillik Méhes lapja egyházi ügyekben konzervatív, míg Szilágyié egyházi ügyekben, így a képviseleti rendszer és a püspöki szukcesszió ügyében liberálisabb álláspontot képviselt. Ez magyarázza a főkonzisztórium 1845-ös szigorú feddését, amellyel Szilágyit illette. Az egyházi főtanács leirata szerint a rendetlenség fő oka, hogy a lapok a szukcesszió, a képviseleti rendszer és az egyházmegyék önkormányzatiságának kérdését boncolgatják, és a *Mult és Jelen* „éretlen dicsérek halmazásával a kihágásra ösztönt gyűjtött”, sőt a lap az egyházi főtanácsot és a zsinatot is kíméletlenül kritizálta. Szilágyit figyelmeztették, hogy ha lapjában továbbra is „az egyházi tetteges újítások élesztésére intézett” izgatásoknak ad helyet, akkor az egyházi törvények teljes szigorával fognak ellene fellépni.²

1846-ban újabb botrány kerekedett Szilágyi lapja körül. Az előzmények közé tartozik, hogy a *Mult és Jelen* 1845. október 17-i számában, majd a következő két lapszámban Biró Sándor radikális politikai beállítottságú rétyi református lelkész tudósítást közölt a sepsi egyházkerület gyűléséről *A sepsi ref. egyházkerületnek Sepsiszentgyörgyön szert. 11-n tartott részletes zsinata magány jegyzésekkel kísérvé* címmel.³ A cikk végén a szerző élesen bírálta a dési országos zsinatot, mivel az nem engedett a demokratikus reformok bevezetésének, például nem adott szavazati jogot az iskolamestereknek. A cikk folytatásából megtudjuk, hogy az országos zsinat további reformokat is elutasított. A szerző név szerint is kritizálta a református egyház vezetőit, így Weér Farkas⁴ „rabbulizmus”-át,⁵ báró Kemény Domokos⁶ „radikalizmus”-át, Méhes Sámuel⁷ Rákóczi utáni „felsóhajtásá”-t, Zeyk József⁸ „jezsuitizmus”-át, „s a szép reményeinkben megcsalt Takács János⁹ lemennydörgő s kicsi udvariasságot tanúsító modorá”-t.¹⁰

A pohár akkor telt be, amikor a református egyház vezetői megtudták, hogy a *Mult és Jelen* 1845. évi 84–85. számában megjelent, az egyházi vezetést támadó cikk szerzője nem más, mint Biró Sándor rétyi lelkész. Kemény Ferenc, a református főkonzisztórium elnöke 1846. január 8-án kelt levelében utasította Bong István helyettes esperest a cselekvésre. „Hiteles adatokból értésemre esett – írta – az, hogy a *Mult és Jelen* [1]845-beli 84. s azt

² Török 1905, II. k., 206–207.

³ Biró Sándorról és erről az esetről lásd Zakar 2022, 32–34.

⁴ Weér Farkas (1801–1867) liberális politikus, országgyűlési követ, 1848. július 5-től Belső-Szolnok vármegye főispánja. 1. link: Kádár 1905, Pótkötet.

⁵ Rabbulizmus (ném.) – körmönfont okoskodás, szórszálhasogatás.

⁶ Kemény Domokos (1806–1885) az erdélyi református egyházkerület főgondnoka, majd a Magyar Királyi Közlekedésügyi Minisztérium tanácsosa. 2. link: Kemény család honlapja.

⁷ Méhes Sámuel (1785–1852) író, szerkesztő, tanár, 1843-tól a kolozsvári református egyház gondnoka, országgyűlési követ, az MTA levelező tagja. Szinnyei 1891–1894, VIII. k., 1011–1012.

⁸ Zeyk József (1805–1852) Gyulaféhérvár követe az erdélyi országgyűlésben. Szinnyey 1891–1914, XIV. k., 1805–1806.

⁹ Valószínűleg a kolozsvári református kollégium tanáráról van szó, bár ez kétséget kizáróan nem igazolható. Sas 2015, 313.

¹⁰ *Mult és Jelen*, 5. évf., 84. sz. (1845. október 21.) 501.

követő számában megjelent, s folytatólag kiadott gúnyos cikk, mely az egyházi legfelsőbb testületeink kincsét az alkotmányos függés és illedelem határain kívül, alaptalanul s kíméletlenül gyanúsítja, helvét hitvallású rétyi hitszónok, Biró Sándor által íratott s küldetett be a szerkesztőséghez.” Felszólította a helyettes esperest, hogy Biró Sándortól vegyen írásbeli nyilatkozatot, „micsoda indító okok vezérelték az érintett cikk közlésére”. Sajnos a lelkész válasza az érintett iratsorozatban nem található, de az egyházi vezetők főként Szilágyit hibáztatták a tudósítás megjelentetéséért.¹¹

1847-ben Szilágyi engedély nélkül távozott Kolozsvárról, s emiatt a vizsgákat is át kellett szervezni. Ráadásul június 10-én kelt levelében az iskola előljáróságát és a tanári kar néhány tagját is durva kifejezésekkel illette. Erre az előljáróság felkérte Ugron István főgondnokot, hogy Szilágyit hívja magához és intse meg. Október 9-én a főkonzisztórium utasította a gondnoki kart, hogy figyelmeztessék a tanárokat, miszerint hasonló mulasztásokat ne kövessenek el. A tanárok ugyanakkor tiltakoztak a főgondnoknál, mondván, ők e figyelmeztetésre nem adtak okot.¹² Gaal György szellemes megfogalmazása szerint „az egyik tanári szálláson az ellenzéki, a másikon a kormánypárti lapot szerkesztették”. A tanári kar jelentős része és a tanulók döntő többsége a református kollégiumban a szabadelvű ellenzékét támogatta. Emiatt Szilágyi újabb és újabb konfliktusokba keveredett. Politikai ellenfeleit gyakran bepanaszolta és feljelentette a hivatalos szerveknél, így népszerűtlensége nőttön-nőtt. 1848-ban, a forradalmat követően megróbálkozott egy liberális irányváltással is, de kísérlete csúfos kudarccal végződött.¹³

1848. március 21-én Kolozsváron is kitört a forradalom: összehívták a városi tanácsot, s miközben az ifjúság tüntetett, a városatyák állást foglaltak az országgyűlés összehívása, a nemzetőrség megalakítása, a törvény előtti egyenlőség, a közteherviselés és az unió mellett. A tanácsülésen a legfontosabb tennivalókat Méhes Sámuel foglalta össze, ami önmagában is nagy csapás lehetett Szilágyinak.¹⁴ Követeléseiket petíció formájában hozták gróf Teleki József kormányzó tudomására, aki ígéretet tett arra, hogy az országgyűlés iránti kérelmet az uralkodó elé terjeszti és intézkedni fog a sajtószabadság ügyében, ugyanakkor figyelmeztette az összegyűlteket a rend megtartására. Este 200–300 fiatal fáklyás menetet szervezett, a kormányzót, gróf Bethlen Jánost és Méhes Sámuel, a református kollégium tanárát lakásukon köszöntötték és az uniót éltették.¹⁵ Március 24-én a református kollégiumot kivilágították az új magyar kormány tiszteletére. Az átlátszó képeken gróf Batthyány Lajos, Kossuth Lajos, Deák Ferenc és gróf Széchenyi István képe volt látható.¹⁶

A Szilágyi Ferenc által szerkesztett *Mult és Jelen* az eseményekről tudósítva azt állította, hogy az ifjúság ez alkalommal meg akarta rohanni a postaházat, mivel az a hír terjedt, hogy hírlapjait letartóztatták. Az érintettek nevében Gyulay Pál, a Méhes Sámuel által szerkesztett, liberális *Erdélyi Hiradó*ban visszautasította a vádat: „A' kolozsvári összes ifjúság, mely a' demonstráló tömeg egy részét tette, felhívva érzi magát e' tekintetben nyilatkozni,

¹¹ EREL A2 Főkonzisztórium Levéltár. Ügyiratok 1846:7.

¹² Török 1905, II. k., 208–209.

¹³ Gaal 2010, 311.; Kosáry – Németh G. 1985, II. k., 68–69.

¹⁴ Egyed 1998, I. k., 59–61.

¹⁵ Gaal 1998, 14.

¹⁶ Gyulai 2003. II. k., 19.

hogy még eddig tiszta becsülete a' helytelen erőszakoskodásnak még híretől is ment legyen.”¹⁷

Ettől kezdve valóságos háború dúlt Szilágyi és tanítványai között. A *Mult és Jelen* április 7-i számában a tudósító elítélte a kormányzó háza előtti tüntetést: „A' múlt hétfőn, midőn Kolozs megye közgyűlésének küldöttsége, Kemény Dénes vezérlete alatt a' képzelt nagy veszélyben szükségesnek tartott rendszabályokra jelesen az országgyűlésének rögtön összehívására kir.[ályi] kormányzó ő nagym[é]l[tósá]gát a' kir. kormányzék teremébe menve felszólította, nagy csoport néptömeg, azok közti a' zászlókat vezető tanuló ifjúság is az ablak alá ösvegyült, s itt hosszasan kiabálta, hogy kir. kormányzó ő nagym[é]l[tósá]gát látni és a' választ szájából hallani kívánja. Honnan vette e' sokaság a felhatalmazást arra, hogy ő nagym[é]l[tósá]gát ez utcai számadásra szorítsa, átaljában, hogy az ő Felsege kir. személyét viselő, haza és fejedelem szolgálatjában szerzett érdemeiért köztiszteletet bíró férfi irányában ezt tehesse, s ily kiabálásokkal járuljon hozzá, midőn a' népfelenség – souverainité du peuple – eszméje a' magyar törvénykönyvbe még béigtatva nincs – azt nem tudjuk, 's az egészet két három izgató és az ifjú nemes felhevüléssel visszaélő egyénnek vagyunk hajlandók tulajdonítani, de szükségesnek tartjuk tudatát, miszerint k[irályi]. kormányzó ő nagym[é]l[tósá]ga az ablakot kinyitván leszóltott 's mondá, hogy maga feleletjét az illető küldöttségnek tudtára adta, intette a' sokaságot a' rend és csendesség megtartására 's hozzá teve: »uraságtok pedig takarodjanak haza«”.¹⁸

A „háborút” az április 7-i kommentárt követően már nem lehetett elkerülni, Szilágyi lakása előtt macskazenét adtak, ablakait betörték, és másnap, miután Pálfi (Pálffy) János vezérlete alatt az „Unió vagy halál!” jelszóval megjött a székely küldöttség, lapjának érintett számát nyilvánosan elégették, a tanulóifjúság pedig követelte a kollégiumból való eltávolítását is. Szilágyi – személyi biztonságát féltve – még aznap Pestre menekült, majd megfordult Bécsben is.¹⁹ A főszerkesztő csak a *Jelen* május 2-i számában reagált az eseményekre. Hangsúlyozta, hogy mindig a józan haladás híve volt, továbbá azzal védekezett, hogy a sértő cikk megjelenése alkalmával nem tartózkodott Kolozsváron. Érzékelve a politikai viszonyok változását, bejelentette, hogy hamarosan megválnak főszerkesztői posztjától. A konkrét írás kapcsán bocsánatot kért az érintettektől: „Mi az említett botrányos cikkeket illeti, azoknak megjelenését hibának őszintén megismerem, s a nemes ifjúságtól szíves és barátságos indulattal bocsánatot kérek, mit annál biztosabban remélek, mivel nem rossz akarat, de bármely szerkesztővel közsietség és észre nem vétel csak az a mi nekem valóban hibául tulajdoníthatatik.”²⁰

Az egyházi főtanács május 4-én foglalkozott Szilágyi ügyével. A jegyzőkönyv szerint Szilágyi Ferencet már többször megintették hibái miatt, most mégis olyan hibát követett el, „amely a közte, mint nevelő és növendékei közti erkölcsi kötelékek megingatására nem kis befolyást gyakorolhat”, továbbá mivel „a polgári alkotmányos élet minden viszonyaiban a rendes függés csaknem fejtelenségig fajulhatással van fenyegetve”, az erkölcsi kötelék megóvása érdekében intézkedésre van szükség. A döntés szerint „az egyházi főtanács Szilágyi Ferenc hibáit a nevelési ügy irányában nyomoztassa ki, s az illető úton ötet kihallgat-

¹⁷ *Erdélyi Híradó*, 338. sz. (1848) 198.

¹⁸ *Mult és Jelen*, 28. sz. (1848) 163.

¹⁹ Szabó 1878, 12–13.

²⁰ *Erdélyi Híradó*, 35. sz. (1848) 205.

ván, a dolog érdemére vonatkozólag határozza el a kérdés alatti ügyet”. A vizsgálat idejére Szilágyit felfüggesztették tanári állásából.²¹

Szilágyi bocsánatkérést tartalmazó nyilatkozata csak olaj volt a tűzre, a fiatalok ekkor az eltávolítása érdekében a református kollégium elöljáróságához fordultak. 1848. május 17-én „a fi iskolának felsőbb tudományokat hallgató ifjai” kérelmet nyújtottak be az iskola vezetéséhez, kérve, hogy Szilágyit bocsássák el állásából, s hogy az iskola vezetése fellépésével ezt eszközölje ki az egyházi főtanácsnál (főkonzisztóriumnál). 19-én ráadásul több tanártársa is ellene foglalt állást. A diákok szerint „Szilágyi Ferenc mint tanító hivatalában több ízben tett utazásai miatt hanyag volt, s tanóráin inkább csak olvasott mint magyarázott, s azért tanítása csaknem tűrhetetlen és sükertelen volt, azonfelül tanítványaival való bánásában goromba volt, s jelesen nemrégiben a tanórán egynek könyvet is ütött fejében [!], továbbá közelebről őket hírlapjában becsületüket sértő kifejezésekkel illette, s azután csakhamar hízelgő felszólítást intézett hozzájuk, minélfogva őt valósággal jellemtelen egyének ismerték, s azon tisztelet és szeretettel, melynek a tanítványt tanítójához kell kapcsolni, iránta nem viseltettek és soha se is viseltethetnek többé.”²²

Az iskola elöljárósága kezdetben vonakodott az egyházi főtanács elé utalni az ügyet, mivel tartott attól, hogy a példa követőkre talál, de hamar megváltoztatta álláspontját. Szilágyi könyveit a felháborodott hallgatók nyilvánosan elégették, s ebben a helyzetben az iskola elöljárósága sem látta lehetségesnek a rend fenntartását a professzor ellen támadt „valóban méltó” ingerültség közepette. Tanártársai is ellentmondás nélkül úgy nyilatkoztak, hogy nem hajlandók vele tovább szolgálni, mivel benne a kollégiummal szemben ellenséges egyént ismertek meg. Végezetül kérték a főkonzisztóriumot, hogy Szilágyi Ferencet „a felügyeletünk alatt álló főiskola mellett való hivatala folytatásától” teljesen rekesszék el és helyettesítéséről gondoskodjanak. A főkonzisztórium csak július 23-án tárgyalta az ügyet. Szilágyit már korábban felfüggesztették, elmozdítása pedig nem lehetett kérdéses, csak annak mikéntje. Kérték, hogy a kollégium elöljárósága tegyen javaslatot az állás betöltésének célszerű módját illetőleg.²³ Augusztus 6-án a főtanács jóváhagyta a kollégium elöljáróságának azon javaslatát, hogy Szilágyi Ferencet Régeni István helyettesítse, akinek fizetéséből 100 forintot a természettudomány oktatását pótló tanárnak utalnak ki, Régeni pedig „szabad szállás mellett” 400 forint fizetésben részesült.²⁴

Augusztus 1-jén azután Szilágyi is összefoglalta a főkonzisztóriumnak az ő olvasatában az eseményeket. Eszerint főkurátori engedéllyel Pestre utazott, s családtagjaitól tudta meg, hogy május 4-én gróf Teleki Domokos előterjesztésére felfüggesztették állásából. Mint korábban oly sokszor, most is politikai ügynek tekintette felfüggesztését, mivel – mint írta – „egy politikai gyűlölségtől izgatott ellenségemnek, merem erősíteni, alaptalan vádaskodására az egész haza előtt becsületemet érdeklő büntetéssel illettem, mégpedig anélkül, hogy kihallgattattam volna”. Huszonhét éves lelkiismeretes professzori munkáját követően vált a politikai gyűlölettség áldozatává. Az ügy érdemi részéről a következőket írta: „Feladóm gr[óf]. Teleki Domokos, mint tudva van több éveken egyik birtokosa és vezetője volt az *Erdélyi Híradónak*, s mivel magamnak szabadságot vettem az általam szerkesztett ellenkező irányú lapban az ő m[é]l[tósá]ga vezércikkeinek taglalására vagy megcáfolására, ezért

²¹ EREL A1 Főkonzisztóriummi jegyzőkönyvek, 1848. május 4. Nr. 120.

²² EREL A2 Főkonzisztóriummi iratok, 174. cs. 1848: 181.

²³ Uo.

²⁴ EREL A2 Főkonzisztóriummi iratok, 174. cs. 1848: 197.

kellett neki most ilyen úton rajtam bosszút tölteni. Mi az ifjúságnak ellenem kikelését illeti, bizton erősítem, hogy az legnagyobb részint bujtotgatás következése, s oly ingerült és felzaklatott időpontban, mint a mostani, midőn nem csak Bécsnek, de Kolozsvárnak is meg volt a maga aulája, könnyen érthető valamint természetes, hogy két-három szájas deáknak hangos kiabálása elegendő volt a többségen erkölcsi erőszakot gyakorolni.”²⁵

Ítélezhetnek-e a diákok, akik még kiskorúak, a tanáruk felett? – tette fel Szilágyi a költői kérdést. 1845-ben is engedelmeskedett az egyházi főtanácsnak, pedig ő nem mint szerkesztő, hanem csak mint tanár állt a főkonzisztórium joghatósága alatt. Szerkesztőként nem érezte magát bűnösnek, „mert egyebet nem tettem, mint a fennálló kormány nézeteit védtem”. Két kérést fogalmazott meg az egyházi főtanács irányában: 1) vonják vissza a felfüggesztéséről szóló határozatot; 2) közölkék vele az ifjúság beadványát, továbbá az ellene beadott panaszokat, illetve az iskolai előjárásának arra tett nyilatkozatát. A „törvény és igazság” által rábizonyított hibák szerinti büntetés kiszabásáért folyamodott, továbbá, hogy kérését iktassák jegyzőkönyvbe és neki hivatalosan küldjék meg.²⁶

Szilágyi nem kapott választ a beadványára, így továbbra is Pesten maradt, ahol 1848 decemberében a rendőrséget irányító Madarász László a gyanús személyek között tartotta nyilván. Urbán Aladár kutatásai alapján tudjuk, hogy december 10-én az egykori szerkesztő Madarászhoz intézett levelében panaszkodott, miszerint az előző napon két férfi „miniszter úr” meghagyásából elvitte az irományait. Ezeket az érintett jelenlétében Bartal Károly fogalmazó vizsgálta meg, de azokban semmi lázító anyagot nem talált, így az iratokat végül visszaszolgáltatták tulajdonosának.²⁷

Az incidens ellenére Szilágyi a magyar kultusztárcától is elégtételt várt, de a siker ezúttal is elmaradt. Kérvényében ismét visszahelyezését kérte kolozsvári tanári állásába. Szilágyi sajátkezű jegyzetei szerint Pesten 1849. június 22-én járt Szász Károlynál, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkáránál is, és sürgette írásban is beadott kérése támogatását. Szász csodálkozását fejezte ki, hogy ennyi kellemetlenség után vissza akar térni, ugyanakkor biztosította, ha formai hiba történt, akkor számíthat a minisztérium támogatására. Szilágyi erre bevallotta, hogy a forradalom előtt a kormányt támogató lapot szerkesztett, mire az államtitkár megmondta neki, hogy akkor nem számíthat a Szemere-kormány támogatására. Szilágyi azzal védekezett, hogy ő nem az uralkodót, hanem a konzervatívokat, a józan haladást szolgálta.²⁸

A szabadságharc leverését követően Szilágyi igyekezett Karl Geringer báró császári biztostnál állást találni, akit több beadvánnyal is megkeresett az erdélyi református egyházzal, vagy például a „veszélyes egyénnel” kapcsolatban.²⁹ Geringer már 1849 augusztusában megbízta Szilágyit, hogy készítsen tervezetet egy hivatalos népies lap indításáról, amelynek *Magyar Népbárát* lett volna a címe. Noha a tervezet méltatta a Habsburg-ház érdemeit és a Kossuth-kultusz leépítésére is figyelmet fordított, a református Szilágyi elkövette azt a hibát, hogy a katolikus papság forradalmi időszakban elkövetett bűneit is ecsetelni kívánta, ami nem nyerte el megrendelői tetszését. Geringer ezt követően egy kormánypárti lap, a *Magyar Hírlap* profiljának megtervezésére adott megbízást, amely 1849. november 15-én

²⁵ EREL A2 Főkonzisztórium iratok, 174. cs. 1848: 209.

²⁶ Uo.

²⁷ Urbán 2012, 524.

²⁸ Szabó 1878, 13.; Török 1905, II. k., 211–212.

²⁹ Deák 2015, 186.

valóban elindult. A szerkesztőt jól megfizették: évi 4000 forintos fizetése mellé az állam még 1000 forintos szubvencióval és az állami hirdetések után járó százalékkal biztosította Szilágyi lojalitását. A főszerkesztő azonban itt sem tagadta meg önmagát, amire már a lap jelmondata is utalt: „Hívség a fejedelem iránt, hazaszeretet, magyar nemzet szebb és boldogabb jövője.”³⁰ Krizsán Bálint kutatásai szerint a lap a konzervatív csoportot is bírálta: kritizálta 1848 előtti szerepét, az 1848 előtti állapotok helyreállítása érdekében tett lépéseit és a hivatalviselés elutasítását is.³¹ Ez a siker nem akadályozta meg Szilágyit abban, hogy már 1850-ben megpróbáljon bekerülni a közigazgatásba, de ezúttal még nem járt sikerrel.³²

Miután anyagi helyzete rendeződött, Szilágyi elérkezettnek látta az időt, hogy Kolozsváron is ellentámadást indítson. Karl Urban 1850. május 25-én a főkonzisztóriumnak írt levelében tudatta, hogy Szilágyi Ferenc tudósítása szerint őt hamis vádak alapján, anélkül, hogy a vádak közölték volna vele, és hogy lehetősége lett volna védekezni, 1848. július 23-án megfosztották a református kollégiumi tanári állásától. A katonai és polgári kormányzó a kolozsvári katonai parancsnokságnak továbbította az ügyet. Mivel Szilágyi most tanári állásába történő visszahelyezését és elmaradt évi 500 forintos fizetése pótlólagos folyósítását szorgalmazza, ezért felszólította a főkonzisztóriumot, hogy a vonatkozó ügy iratait küldjék meg neki.³³

A főkonzisztórium természetesen kikerestette a levéltárból a vonatkozó iratokat és visszavárás mellett 1850. június 3-án átküldte a Kolozsvár vidéki cs. és kir. katonai parancsnokságnak, egyúttal összefoglalta véleményét Szilágyi tevékenységéről is. Eszerint ő mint lapszerkesztő a református iskolákat és tanárait sértő cikkeket adott közre. 1841-ben már ez okból feddésben részesült, 1845-ben gúnyos cikkei miatt pedig ismét elmarasztalták. 1847-ben ismét megintették, mivel előljárói engedelem nélkül hagyta el katedráját. 1848. május 4-én újra bepanaszolták, mondván, káros hatást gyakorol a nevelés ügyére. Az egyházi főtanács ekkor vizsgálatot rendelt el és állásából felfüggesztette. Az iskola javaslatára Régeni Istvánt bízták meg Szilágyi helyettesítésével. Szilágyit nem lehetett kihallgatni, mivel távol volt, és most kérte visszahelyezését és fizetését is.³⁴

Az osztrák hatóságok hamarosan a konzisztórium alaposan megindokolt véleményét is kérték Szilágyi ügyében.³⁵ Az információk alapján az erdélyi kormányzó nevében Joseph Freiherr Kalliány cs. és kir. tábornok 1850. szeptember 16-án elrendelte Szilágyi visszahelyezését tanári állásába és fizetésének visszamenőleges folyósítását is. A beküldött iratokból kitűnik, hogy Szilágyi az ifjúság körében mutatkozó káros tendenciákkal szemben dicséretes buzgalommal és kitartással szándékozott fellépni – érvelt a tábornok. A katonai hatóságok tehát eleget tettek Szilágyi kérésének. A főkonzisztórium erre utasította a kolozsvári kollégium előljáróságát, hogy tudja meg, vajon nevezett tanár vissza akar-e térni tanári állásába.³⁶

Szilágyi november 12-én válaszolt a hozzá intézett kérdésre és haladékot kért annak érdekében, hogy elfoglalhassa állását. „A velem és rajtam történt esemény szokatlan és rend-

³⁰ Kosáry – Németh G. 1985, II. k., 318–335.

³¹ Krizsán 2024, 113–115.

³² K. Lengyel 2024, 680.

³³ EREL A2 Főkonzisztórium iratok, 175. cs. 1850: 24.

³⁴ Uo.

³⁵ EREL A2 Főkonzisztórium iratok, 175. cs. 1850: 38.

³⁶ EREL A2 Főkonzisztórium iratok, 175. cs. 1850: 74.

külvüi volta – érvelt a szerkesztő –, s ebből származott mostani állásom, mit, mint a magyar kormány közlönyének szerkesztője, így időközben, egyszerre, rögtön mind a kormány, mind pedig magam személye iránti tartozásból el nem hagyhatok, bátorít engemet, a mélt.[óságos] curatoratustól néhány havi, legfeljebb is csak a tél végéig tartó szabadságot és időhaladékat kérni.” Utalt arra, hogy helyettesítéséről gondoskodtak, és 1850. októbertől kezdve az elkövetkezendő hónapokra a fizetését kiutalhatják neki. „Én, mélt. curatoratus kijelentem, hogy folyó 1850 októbere elejétől kezdve midőn amint tudom, a mlt. egyházi főtanács hivatalomba visszatételésem iránt rendelkezett, mindaddig, míg professzori állásomba – ha csak ugyan Isten és rám mért sorsom is úgy akarná – visszatérendek, legkisebb fizetést is nem kívánok, s azt pótló tanár úr veheti.”³⁷

Szilágyi fontosnak tartotta, hogy az általa szerkesztett, a kormány szócsövének számító *Magyar Hirlap* olvasói is tudjanak világraszóló győzelméről. Az 1850. szeptember 29-i számban olvashatjuk az alábbi, teljesen a szerkesztő felfogásában született tudósítást: „Még egyet: az 1848-dik évben Kolozsvárt kitört unió-mozgalmak következtében, az ottani ref. főiskában [sic!] história tanára Szilágyi Ferenc, ki egy konzervatív lapot szerkesztett, azon év május elején tartott úgy nevezett népes főkonzisztórium ülésében professori hivatalából meghallgatatlanul és minden törvényes formáságok mellőzésével elmozdított. Az említett tanár e sérelme orvoslásáért a helyreállott törvényes kormányhoz folyamodván, az erdélyi polg.[ári] és katonai kormányzó ö excjának [excellenciájának] most közelebről szeptemb.[er] közepén a ref.[ormátus] főkonzisztóriumhoz intézett rendelete által, mivel ennek 1848-beli ez ügyre vonatkozó határozata »helytelennek és semmi törvényes alapon nem állónak« találtatott, azt megsemmisítettén, a főkonzisztórium arra utasított, hogy tanár Szilágyi Ferencet hivatalába visszahelyezze, eltartóztatott fizetését kiszolgáltassa.”³⁸

Szilágyi tehetséges tanár és történész volt, de pályájára árnyat vetett feltétlenül uralkodóhű álláspontja és intrikus természete. A kolozsvári református kollégiumban a forradalmat megelőzően is konfliktusba került mind tanítványaival, mind pedig kollégáival. A főkonzisztórium nem játszott kezdeményező szerepet Szilágyi eltávolításában, de tekintettel korábbi konfliktusaira, így arra, hogy lapjában a radikális egyházi reform képviselőinek is teret adott, örömmel hivatkozott arra, hogy sikeres tanári munkájára az adott helyzetben nincs lehetősége. Szilágyit – aki két tűz közé szorult – egyházpolitikai és politikai okok miatt távolították el állásából, de jellemző, hogy még radikális ellenfeleivel is megpróbált kibékülni, majd a forradalmat követően ismét feljelentette őket. Politikai támogatásának visszanyerését követően visszahelyeztette magát állásába, de ígérete ellenére sohasem tért vissza a kolozsvári katedrára, megelégedett azzal, hogy az abszolutista politika elégtételt szolgáltatott neki. 1850-ben kérte 1848-as első félévre eső fizetésének folyósítását, továbbá a lakásán végzett munkálatok és meszelési pénzének megtérítését. Ezt az összesen 197 forint 30 krajcárt csak 1852-ben fizették ki neki. Mint láttuk, már 1850-ben követelte azon év októberéig fizetését, ezt 1853-ban ismét szorgalmazta a főkonzisztóriumnál, de végül nem kapta meg. Ez volt Szilágyi utolsó ügye a kolozsvári református kollégiummal.³⁹

³⁷ EREL A2 Főkonzisztórium iratok, 175. cs. 1850: 128.

³⁸ *Magyar Hirlap*, 2, 1207.

³⁹ Török 1905, II. k., 211.

Bibliográfia

Levéltári források

EREL = Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár (Kolozsvár)

Nyomtatott források

Erdélyi Híradó 1848-ik évre

Gyulai 2003 = Gyulay L.: *Naplói a forradalom és szabadságharc korából 1848. március 5. – 1849. június 22.* I–II. k. Budapest.

Magyar Hírlap

Mult és Jelen. Erdélyi Hírlap

Szakirodalom

Adorjáni 2011 = Adorjáni A.: Egy „elismert rossz ember” viszontagságai a reformkori Kolozsvári Református Kollégiumban. *Református Szemle* 104: 703–719.

Deák 2015 = Deák Á.: „Zsandáros és policzajos idők.” *Államrendőrség Magyarországon, 1849–1867.* Budapest.

Egyed 1998 = Egyed Á.: *Erdély 1848–1849.* I–II. k. Csíkszereda.

Gaal 1998 = Gaal Gy.: Kolozsvár 1848/49-ben. *Honismeret* 26: 13–25.

Gaal 2010 = Gaal Gy.: Erdély története: Szilágyi Sándor (1827–1899). *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 1: 309–324.

K. Lengyel 2024 = K. Lengyel Zs.: Kényszerhaladás. A Bach-korszak magyarországi történetéhez és utóhatásaihoz. *Századok* 158/4: 665–698.

Kosáry – Németh G. 1985 = *A magyar sajtó története II/1 1848–1867.* Szerk. Kosáry D. – Németh G. B. Budapest.

Krizsán 2024 = Krizsán B.: *Ellenzéki pozícióba szorult magyar konzervatívok a neoabszolutizmus első éveitől, 1849–1852.* Doktori (PhD) értekezés. (Kézirat) Szeged.

Sas 2015 = Sas P.: *A Farkas utcai református templom történelmi emlékei.* Kolozsvár.

Szabó 1878 = Szabó K.: *Szilágyi Ferenc emlékezete.* Budapest.

Szinnyei 1891–1894 = Szinnyei J.: *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. k. Budapest.

Tagányi – Réthy – Pokoly 1901 = Tagányi K. – Réthy L. – Pokoly J.: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája.* I. kötet. A vármegye általános leírása, múltja, és megalakulásának ismertetése. Dés.

Török 1905 = Török I.: *A kolozsvári ev. ref. collegium története.* II. k. Kolozsvár.

Urbán 2012 = Urbán A.: A rendőrség országos megszervezése és Madarász László rendőrmisztériuma 1848-ban. *Századok* 146/3: 517–542.

Zakar 2022 = Zakar P.: *Biró Sándor. Egy 19. századi erdélyi református értelmiségi élete.* Kolozsvár.

Internetes hivatkozások

1. link: Kádár J.: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája.* Pótkötet. Dés, 1905. <https://mek.oszk.hu/04700/04755/html/potkotet/33.html>, letöltés: 2025. 08. 10.
2. link: Kemény család honlapja. <https://www.kemenyinfo.hu/hu/csaladi-lexikon>, letöltés: 2025. 07. 08.